

BİR MUHALİF MİZAH DERGİSİ OLARAK “TAŞ”*

Öğr. Gör. Dr. Deniz Elif YAVALAR**

Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi: 27.09.2018

Kabul Tarihi: 29.11.2018

Özet

Konularının bir gereği olarak siyaset ve basın, karşılıklı bir iletişim ve etkileşim içindedir. Basının ayrılmaz bir kolu olarak değerlendirebileceğimiz mizah ya da daha özel haliyle karikatür her zaman siyasi bir muhalefet aracı olarak gündemde kalmaktadır. 1950-1960 yılları arasında Demokrat Parti'nin iktidarına tanıklık eden Türkiye’de, söz konusu dönem hem siyasi bakımdan hem de karikatür sanatının kendi içindeki gelişimi açısından önemli dönüşümleri bir araya getirmektedir. Türkiye siyasal tarihinde özgün bir yere sahip olan Taş dergisi; mizah alanında yazısız çizginin benimsendiği modern karikatür anlayışının temsilcileri olan zengin yazar-çizer kadrosuna sahip ve dönemin entelektüelleri arasında sayılabilecek pek çok isme de bünyelerinde yer vermeleri açısından önemlidir.

Bu çalışmada, mizahın bir hiciv sanatı olarak egemen sınıflara karşı ortaya çıkan muhalefet oluşturma potansiyeli, Taş isimli mizah dergisi örneğinde incelenmiştir. Yayın hayatına 18 Ekim 1958’de başlayan Taş, 12 sayı yayınlanmıştır. Taş Dergisi’nin 13. sayısı Tan Matbaası’nın infilak etmesi sonucu basılamamıştır. Daha sonra Karikatür mizah dergisiyle birleşen dergi, Taş-Karikatür ismiyle yayın hayatına devam etmiştir. Taş dergisi hakkında geniş bilgilerin verildiği çalışmada, dergide yer alan yazı türleri belirlenmiştir. Ayrıca derginin, Türkiye ölçeğinde toplumsal, siyasi ve ekonomik olaylara ilişkin yaşananların mizah metinlerine dönüştürülerek nasıl bir muhalefet söylemi oluşturulduğuna odaklanmak ve eleştirel muhalefet söylemi oluşturma potansiyeli üzerinde yorum yapabilmek amacıyla belli başlı örnekler betimleyici analizle irdelenmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda dergide ele alınan konulara ilişkin yaklaşım biçimlerinin yalnızca eğlence aracı değil, duruma ilişkin eleştirel tavır aldığı ve bu bağlamda derginin muhalefet söylemi oluşturabilecek bir dili benimsediği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Demokrat Parti, Taş, Basın, Mizah, Muhalefet Söylemi

TAŞ MAGAZINE, AS AN OPPOSITIONAL HUMOUR MAGAZINE

Abstract

Given their functions in society, politics and press are always in reciprocal interaction and contact. Humor, an indispensable part of press, or in its specific more form, cartoon is always on the agenda as a political form of opposition. In Turkey witnessing the era of Democratic Party during years between 1950 and 1960, relevant period is of crucial importance as it was the cradle of significant transformations regarding the development of both politics and the art of cartoon making as a field. Having a unique place in the history of Turkish Politics, Taş magazine had a rich writer and cartoon creator staff representing modern cartoon approach in which unwritten lines in the field of humor and the magazine also had a large number of writers and artists that could be listed among the intellectuals of the era.

The study analyzes the oppositional potential of humor against dominant classes as an art of irony on the sample of Taş magazine. Having launched its publishing life on 18 October 1958, Taş could only run for 12 volumes. The 13th volume of Taş Magazine couldn’t be published due to the explosion in Tan Printing House. Having partnered with the humor magazine of Karikatür, the magazine continued its publication life under the name of Taş-Karikatür. Including wide-scope information on Taş magazine, the study identifies the types of writings in the magazine. In addition, the study conducts a descriptive analysis on certain samples to focus on how an oppositional discourse was established by transforming the social, political and economical phenomena witnessed on the scale of Turkey as well as providing remarks on the potential of creating an oppositional discourse. It has been observed as a result of evaluations under the study that the approaches taken by the magazine to some developments were not just elements of fun, but they also posed an

* Araştırma sonuçları, Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği (SEAD) tarafından 26-28 Nisan 2018 tarihleri arasında Muğla Bodrum’da düzenlenen II. Uluslararası Sınırsız Eğitim ve Araştırma Sempozyumu’nda (USEAS 2018) sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Çalışma, tadil edilerek bu makalede tamamlanmıştır.

** Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, deyavalalar@erciyes.edu.tr.

oppositional stance against some issues thus adopting a language that could establish an oppositional discourse.

Keywords: *Democratic Party, Taş, Press, Humor, Oppositional Discourse*

Giriş

Arapça ‘müzah’ sözcüğünden türeyerek dilimize yerleşen mizah, Türk Dil Kurumu Kurumu Sözlüğünde (TDK, 2005: 806) “*eğlendirme, gülme ve bir kimsenin davranışına davranışına incitmeden takılma amacını güden ince alay, gerçeğin güldürücü yanlarını ortaya koyan edebiyat türü, ironi*” şeklinde tanımlanmaktadır. Mizah sözcüğü, 16. yüzyılın ikinci yarısında ruhsal neşe durumunu anlatmak için kullanılmış; 17. yüzyılda da şaka anlamına gelmiştir. Batı kültüründe humour olarak geçen mizah, bu anlamda komikten değişik bir içerik kazanmış, genelde toplumun yadırgadığı yanlışlar ve saptırmalar karşısında gülmesini¹ anlatmış; anlamsızlara, alışkanlıklara ters düşen davranışlara bir tepki olarak belirmiştir (Topuz, 1997: 8-9). Bütün dillerde sözlüklerin mizahı birbirinden az çok ayrımlı anlattıklarını ve hepsinin “*Mizahta gülme vardır; gülme olmayan şey mizah olmaz.*” anlayışında birleştiklerini yazan Aziz Nesin, mizahın kökeninde gülmeden başka bir şey aramanın doğru olmadığını belirterek, gülmecenin değişik türlerde² oluşunu; ayrı toplumların ayrı koşullarda bulunmasından, aynı toplumda da ayrı sınıfların bulunmasına bağlamaktadır. “*Gülmecenin seslendiği insanı, hangi oranda olursa olsun sağlıklı olarak güldürebilen her şeydir*” şeklinde mizahı tanımlayan Aziz Nesin (1973: 16-17), sağlıklı gülmeceyi yaratan her şeyin gülmecenin kapsamına girdiğini belirtmektedir.

Mizah kelimesine karşılık olarak Türkçe’de gülmece karşılığı kullanılıyor olsa da; mizahın sadece gülmece unsurundan oluşmadığı vurgulanarak sözcüğün yeterli olmadığı görüşü mizahçılar arasında ağırlık kazanmaktadır. “*Mizah karşılığı, gülmeceyi kullanamayız. Yanlıştır. Gülmece kelimesi yalnız gülmeyi içeren çok dar bir çerçeveyi kapsar. Mizah (humour) yalnız güldürü değildir. Düşündüren, eleştiren, istihza eden, bir çeşit acı duygusu veren, hicveden, karşıt fikirleri kapsayan ve fikirleri beklenmedik, şaşırtıcı bir biçimde sunan türleri vardır. Kara mizah, pembe mizah deyimleri bu yüzden*

¹ Gülmeyi “*ruhun sömürgeleşmesinden kurtaran doğal bir savunma hattı*” şeklinde tanımlayan Barry Sanders (2001: 17) “*Başlangıçta gülme vardı*” demektedir. Sanders (2001: 24), herhangi bir yerde ya da herhangi bir zamanda gülmeyen bir insan topluluğunu düşünebilmenin güçlüğünden bahsederek şöyle devam etmektedir: “*Günlük dilde bir insanın mizah duygusundan söz eder, gülmenin ne kadar temel bir edim olduğunu kabul ederek onu geleneksel beş duyunun yanına yerleştiririz.*”

² Batı’da antik dönemden günümüze kadar çeşitli teoriler ileri sürülmüş ve bu teorilerle gülmenin analizi ve sınıflaması yapılmaya çalışılmıştır. Mizah ve gülme eylemiyle ilgili açıklamalara dayanarak geliştirilen bu kuramlar, mizah toplum ya da daha özelden mizah-birey arasındaki ilişkiyi incelemek açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle de bu kuramlara değinmek yerinde olacaktır. Teorileri genel olarak; Üstünlük Teorisi, Rahatlama Teorisi ve Uyumsuzluk (Zıtlık) Teorisi şeklinde üç grupta toplamak mümkündür (Arık, 2002: 112-113; Bayraktar, 2011: 175). Genel özellikleri itibariyle, söz konusu teorilerin her biri gülmenin tek bir yönüne veya özelliğine dikkat çekmektedir. Üstünlük Teorisi, Aristo’nun “*Poetika*” adlı eserinden günümüze kadar çeşitli bilim adamları tarafından işlenmiş ve geliştirilmiştir. Bu teorinin temelinde “*bazılarının veya kendimizin daha önceki halimizle, o andaki halimizi kıyasladığımızda kendimizi daha üstün görmemizden doğan bir duygu*” olduğu görüşü vardır. Sözgelimi, yolda giderken birinin düştüğünü gördüğümüzdeki gülmemiz, bizim o duruma düşmediğimiz sevincidir. Zıtlık yahut uyumsuzluk teorisi adıyla anılan teoriye göre, birbirlerine zıt veya birbirleriyle ilgisiz iki fikrin birleşmesi gülmeyi doğurmaktadır. Gülmeye ilgili üçüncü teori, rahatlama teorisidir. Teori gülmeyi, “*Bir mücadeleden galip çıkma, düşmanın etkisizliğinin farkına varma, dil ve davranış üzerindeki sosyal baskıdan kurtulmanın yarattığı rahatlık*” şeklinde tanımlamaktadır. Sıralanan teorilerden hariç, başka birçok görüş de gülmeyi açıklamaya çalışmıştır. Bunlardan biri olan Freud’un Psiko-Analitik teorisinde, ferdi farklılıklar (zekâ; cinsiyet, milliyet), kolektif motivasyon, coğrafi çevre, kültürel farklılıklar gibi unsurlara dikkat çekilmiş; sonunda yeni bazı görüşler de ileri sürülerek Fowler Çizelgesi ortaya konulmuştur. Fowler’in tasnifine göre mizah çeşitleri; mizah, nükte, hiciv, acı şaka (kara mizah), tahkir, ironi, istihza ve alay şeklinde sınıflandırılmıştır. Çizelgeye göre, bütün dünyada gülme konusu olan olaylar sekiz başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar altındaki olayların motif veya amaçları, alanları, metot veya kullandıkları araç ile dinleyicileri farklılık göstermiştir (Türkmen, 2000: 2-3).

çıkmıştır.” diyen Turhan Selçuk’la (1998: 200) benzer paydada buluşan Tan Oral (2011: 168), mizah kavramıyla ilgili düşüncelerini şöyle açıklamaktadır: *“Eğlenceli bir gülünçlük ve ciddi bir nükte, günlük hayatın içinde oluştuğu gibi, bir sanat yapıtı içinde yer alabilir, herkes gülebilir. Mizah ise ciddi bir iştir; o acı ve hüznün yüküldür, gülenleri olduğu kadar ona kızanlar, öfkelenenler de olacaktır. Çünkü mizah, eleştirel bir tepki biçimidir; bir nedene bağlı olarak ortaya çıkar; şaşırtıcıdır.”*

1. Mizah Dil-Kültür-Siyaset İlişkisi

Genel olarak insanlar arasındaki düşünce ve duygu alışverişi olarak tanımlanan iletişim: toplumla, toplumsal paylaşım ile yakından ilişkilidir. Çünkü iletişim her şeyden önce dilin, sözün kullanıldığı sistemli bir yapıdır. Akli yetiye sahip olan insanoglunun, iletişim kurma becerisini geliştirerek sosyo-kültürel varlıklar olarak hayatını sürdürebilme hususiyeti, onu evrendeki diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerinden birisidir (Güngör, 2013: 38). İnsanoğlu sosyal bir yapı içerisinde doğar, büyür ve sosyal yaşamın bir parçası olarak da hayatının sonuna kadar varlığını sürdürür. Bu sosyal yapı içerisinde bireyin kimliği ve kişiliği oluşmakta, içerisinde bulunduğu yapının kültürel örüntüleri çerçevesinde de toplumun bir bireyi olma sürecini yaşamaktadır. Sosyal yapı ait olduğu toplumun kültür öğeleriyle biçimlenir. Kültür toplumsal bir olgu olmakla birlikte; kişi, içinde yaşadığı toplumun kültüründen soyutlanamaz (Akter ve Terkan, 2011: 235). Kültür, insan toplumunda biyolojik olarak değil, toplumsal araçlarla aktarılıp iletilen her şeyi anlatır (Marshall, 1999: 442). Toplu halde yaşayan insanların günlük yaşam pratikleri içerisinde yarattıkları veya ürettikleri değerleri, gelenekleri, görenekleri, tavır ve davranışları anlatan bir kavram olan kültür, yaşanan, yaşatan ve yaşayan varlık olarak geçmişten geleceğe süreklilik göstermektedir. Geçmişten gelip, değişiklikler veya değişimler kaydederek kültürün devamlılığının olması başka bir ifadeyle kültürün geleceğe gidebilmesi iletişim sürecinin bir sonucudur Nesilden nesile aktarılan değer, inanç, norm ve ananeler, hem sözlü hem de simgesel iletişim yöntemleriyle yaşatılmaya devam etmektedir (Akter ve Terkan, 2011: 236). Mizahın en önemli özelliklerden biri, kültür ile bütünleşmiş bir olgu olmasıdır. Çok eski çağlardan beri Anadolu insanının kullandığı bir dışavurum biçimi olan gülmece, özellikle çizimin önemli bir yer tuttuğu yaratı alanlarından biri olan minyatürde; sözlü gelenekten günümüze kadar gelen Nasrettin Hoca ve Bektaşî fıkralarında; Ortaoyunu gibi gösteri sanatlarında kullanılan abartılmış figürlerde, özgün tiplerde kullanılmıştır (Balcıoğlu, 1987: 5). Geleneklerimizden Karagöz, meddah, orta oyunu ile Kel Hasan, Dümbüllü, Karaca gösterilerinde göze çarpan en belirgin özellik kelime oyunlarıdır (Öngören, 1959: 8). Bu kelime oyunları bize, toplum hayatında her zaman var olduğu gözlenen mizahın; toplumların geçmişten getirerek biriktirdikleri, gelenek ve görenekler, yaşam tarzları, tarihleri gibi manevi değerleri arasında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda yaşananların aynasıdır şeklinde ifade edebileceğimiz mizah, bir kültüre ait olabileceği gibi o toplum içerisindeki belirli alt kültürler tarafından da paylaşılabilir. Evrensel boyutta dikkate alındığında da mizahın sadece psikolojik süreçlerin bir sonucu olmadığı ve kültür olgusu içerisinde insanlar tarafından paylaşılan değerlerin ve pratiklerden de etkilendiği görülür. Toplumsal ilişkiler paralelinde mizah, beşeri bir kimliğe sahiptir ve etkileşim karşılıklıdır. Bir başka deyişle mizah, var olduğu kültür ve toplumsal koşullardan doğrudan etkilenir (Fırlar ve Çelik, 2010: 166-167).

Mizah, insanlığın konuşmaya ve gülmeye başladığı günden bu yana dünyayı ve elbette giderek kurumsallaşan siyasi otoriteyi algılama ve yalnızca zihinsel olarak da olsa

onu alaşağı etme yöntemlerinden biri olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda, ‘Humour, History and Politics in Late Antiquity and Early Middle Ages’ isimli kitabın editörlüğünü yapan Guy Halsall (Akt.: Ögün ve Çavdar, 2011: 481) mizahın toplumsal ve siyasal değişim açısından önemini şöyle vurgulamaktadır:

“Mizah, bireysel aktörle toplumsal olanın gündelik pratikleri arasındaki karşılıklı etkileşimin mecrasında yer alır. Mizah aslında bu ilişkilere müdahil olan ve daha genel bir nitelik taşıyan ahlaki çerçeveleri bireysel düzleme taşıyan bir araç olarak işlev görür. Toplumsal yapılar, toplum içindeki etkileşimlerin yarattığı şablonlar etrafında örülür, bu şablonların sınırı ise doğru ve yanlış yargularıyla belirlenir; bireylerin davranışlarını sınırlamakla kalmayıp yönlendirir. Toplumun her bir bireyle ayrı ayrı etkileşimi onun yapısını değiştirme potansiyeli taşır. Bu noktada mizah, bu etkileşim biçimlerini hızlıca dönüştürebilecek bir kapasiteye sahiptir. Toplumsal şablonların içerdikleri çelişkilerin farkında olan bireysel aktör, onlarla oynayarak farkındalığını başkalarına da geçirebilir. Mizah bu noktada etkili bir stratejiye dönüşür.”

Mizahın kökeninde gülme vardır ve mizah amacına güldürme yoluyla varır. Bu gülme oranı kahkahalarla gülmekten, bıyık altından gülmeye, belli belirsiz gülümsemeden, beyninde gerçekleşen gülümsemeye kadar çeşitlilik gösterir. Mizahın kökenine kadar indiğimizde, mizahın daima hâkim sınıflara karşı gösterilen bir tepkinin ifadesi olduğunu ve bu tepkinin toplumun alt tabakalarından geldiğini, iktidarda kim varsa ona doğru yönelen son derece sivil bir eylem olduğunu görürüz. Mizah bu yüzden gülümseyen öfke olarak anılır (Arık, 1998: 43). Mizah, olağana olağan dışı bakabilme gücünden gelir ve kalıpları kıran, ezberimizi bozabilen özellikler taşır (İnam, 2009: 5). Sadece bir anlatım aracı değil, deşarj olma aracı olarak da niteleyebileceğimiz mizah (Yakar, 2013: 19) konusunu ve temel eleştiri nesnesini; gelenekler, töreler, toplumsal sistem ve yönetimler, iktidarların yarattığı adaletsizliklerden alır. Güldürürken sorgulamayı hatta yıkıcılığı içermektedir (Avcı, 2003: 80). Toplumsal gerçekliğin içinden çıkan bu olgu yıkıcı ya da sarsıcı gücünü; insanın hayalleri ile kurduğu normalleştirdiği beklentilerinden, sarsıntılarında, sevinçlerinden alarak besler. Güzelleme, biçimsizleştirme, esnekleştirme, yozlaştırmadan çok; acıyı, incinmeyi karakterize etmeyi amaçlayan mizah, olguyu bir daha üzerinde düşünülmesi gereken olarak karşımıza çıkartır. Karakterize olan acı ile insanın arasındaki mesafe, gerilim üretmeye devam edecektir; ancak bu katlanılabilir bir gerilim olacaktır (Yücel, 2009: 106-109). Hilmi Yücebaşı'nın (1958: 88-89) ‘Türk Mizahçıları Nüktedanlar ve Şairler’ isimli kitabında yer verdiği Cenap Şahabettin’in mizah felsefesi üzerine yazdığı denemede şöyle denilmektedir:

“Mizah gazetelerinin zan ve tahmin olduğundan pek ziyade mühim bir vazifesi vardır: Terbiyeye davet etmek ve uyandırmak! Mizah bu vazifesini sopayla, yumrukla, kaba vasıtalarla değil, ustura gibi keskin nüktelerle, şeytan tozu gibi biraz yakan, biraz kaşındıran ve hafifçe öfkeleniren zarafetlerle başarır. Mizahçının gözü, daima bir tenkit mikroskobuna yapışık, durmadan cemiyetin çevresini gözleyip, etrafındakilerin pürüzlerini, aksayan kısımlarını, ölçüsüz hareketlerini görecektir, şen, şuh ve belîğ bir ifade içinde okuyucularına gösterecektir. Hayatın bozuk taraflarına yakalarını kaptıranlar, apaçık değil örtülü bir şekilde tavırlarını düzeltmeğe çağırarak. Bazı hallerimiz vardır ki, adliye buna karışamaz, kanuni yol ile bir ceza verilemez. İşte mizah gazetesi bu kusurlara karşı kurulmuş bir darağacıdır. Böyle hareketlerde bulunmaya kalkışanları mizahla uğraşanların kalem ve fırçaları meydana kor ve umumun kahkasını kırbaçlar.... Mizah gazeteleri büyük dalgınları dürter, ‘Efendi kendine gel!’ der.”

Mizahın kaynağı büyük ölçüde siyaset ve bunları olduran kişileri konu edinen siyasetçilerdir. Çünkü yapısı ve tarihsel rolü gereği karikatür sanatı birçok sanat dalının aksine siyasi gelişmelerden hızla etkilenen sanat dallarının başında gelmektedir. Tıpkı güncel bir siyasi gelişmenin, bir sonraki gün yayımlanan gazete karikatürlerine yansımaları gibi, otoriter bir baskı havası veya demokratik bir atmosfer de karikatür sanatının tavrına

ani olarak yansımaktadır. Açıkça belirtilmesi güç olan siyasal eleştirilerin ortaya konulması siyasi karikatür sayesinde kolaylaşmaktadır. Mizahın yerleşik gelenekleri, kuralları sorgulamayı kendine görev edinirken, temelde iki işlevi bulunduğu dikkat çeken Tuncel ve Bahtiyar, bu fonksiyonlardan ilkinin siyasal baskı dönemlerinde, diğer işlevinin ise özgürlüğün hüküm sürdüğü durumlarda ortaya çıktığını belirtmektedir. Politik baskı dönemlerinde işkencelere, hakaretlere uğrayan insanların patlamaya hazır bir bomba gibi olduğunu sadece bir kıvılcımın fitilin yanmasına ve bombanın patlamasına neden olabileceğine işaret edilerek patlamanın ya baskıyı gerçekleştiren sistemi yerle bir ettiğini ya da insanın bu ortama daha fazla dayanmasına mümkün kılındığı ifade edilmektedir. “İşte o kıvılcım mizahın ta kendisidir.” diyen Tuncel ve Bahtiyar (2005: 98), tepkinin ifadesi olan muhalefetin insanı düşüştüğü durumdan çekip çıkardığını belirterek insanların öldürülmediği, sürülmediği ve hapisanelere atılmadığı özgürlüğün hüküm sürdüğü durumlarda baskıların yitip gittiğini ve insanların yaşamsal sorunlardan kaçarak yine mizaha sığındıklarını söylemektedir. Bu bağlamda, İspanyol karikatürcüsü Vasquez de (Akt.: Nisan, 2012: 132-133), karikatürün çizerler perspektifinden çiziliş amacını şöyle dile getirmektedir:

“Karikatür, ‘Allah kahretsin!’ demenin en kibar yoludur. Diyelim ki, ülkemde ya da öteki ülkelerde insanlar acı çekiyor, bazı insanlar hapiste yatıyor, söylenecek bir sözüm var. Fakat söylenemeyecek bazı şeyler de var. İşte bunları bir gülmece deseniyle belirtiyoruz, herkes anlıyor. Benim için, bu son derece önemli bir şeydir. Ciddi olarak söylenemeyen ve söylenmesi yasaklanan şeyleri biz söyleyebiliriz. Bazı çizerler, yaşamını kazanmak için karikatür çiziyor. Bazıları, bu işi eğlenceli buldukları için çiziyorlar. Ancak benim gibiler ise, kendini dinletmenin tek yolu karikatür olduğu için bu işi yapıyorlar. Benim söylenecek şeylerim var”

2. Konu, Amaç ve Önem

Gücünü toplumsal tabandan alan çok partili sistem içerisinde basın, iktidarın uygulamalarından muhalefetin denetimine kadar gözetimci rolünü üstlenmekte ve meydana gelen siyasal tablo görünümünün topluma iletilmesinde, düşünce pazarının oluşturulmasında önemli bir göreve sahip olmaktadır. Bu bağlamda siyaset ve basın konularının gereği olarak karşılıklı bir iletişim ve etkileşim içindedir. İktidar-basın ilişkilerine bakıldığında genellikle hükümetlerin, toplumun onayını almak, meşruiyet sağlamak, kamuoyu yaratmak için basının desteğini sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Basının iktidar için, rıza üretme aracı olarak kullanılma potansiyeli tek taraflı değildir. Diğer yandan basının güç ve iktidara karşı muhalefet söylemi oluşturma potansiyeli de vardır. Basının ayrılmaz bir kolu olarak değerlendirebileceğimiz mizah ya da daha özel haliyle karikatür, muhalefet söyleminin oluşturulması konusunda çok önemli bir işleve sahiptir. Basında karikatürün işlevi, genelde çizgi yoluyla günün olaylarının yorumlanmasıdır. Aslında, mizahın özünde güç/iktidara ilişkin eleştiri vardır ve gücünü bu eleştirel konumlanışından alır. Bu yönüyle çizgi ve bu çizgilerin yanında yer alan kısa mizahi metinlerin taşıdıkları söylemler, derin eleştirel anlamlar taşıyabilir. Aslında amaç karikatür çizmek değil, herhangi bir konuyu çizgi yoluyla yorumlamaktır. Mizahla beslenen bu çizim, konusunu genellikle günlük olaylardan alır. Buradan hareketle, 1950-1960 yılları arası hem siyasi bakımdan hem de karikatür sanatının kendi içindeki gelişimi açısından önemli dönüşümleri bir araya getiren bir dönemdir. 1950 yılında Demokrat Parti (DP)’nin iktidarı devralmasına tanıklık eden Türkiye’de, mizah alanında da yazısız çizginin benimsendiği modern karikatür anlayışına geçilmiştir.

Türkiye’de çok partili döneme geçilmeye başlandığı sıralarda Amerika ve Avrupa mizahında bir değişim gözlenmeye başlar. Bu değişimi Türk karikatürcüleri de

benimseyerek uygulamaya koyar. Genelde “1950 Kuşağı” olarak anılan karikatürcüler, savaş sonrası farklılaşan dünya karikatürünün etkisiyle hem çizgilerinde hem de karikatür anlayışında Türkiye’de yeni bir karikatür anlayışı yaratmış; yazıya dayanan resimlenmiş fıkralar biçimindeki Cem’de başlayan Ramiz ve Cemal Nadir’le süregelen karikatür anlayışını değiştirmişlerdi. Amerika’da Saul Steinberg’in; Fransa’da Bosc’un, Chaval’in, Sempe’nin; İngiltere’de Steadman’ın, Scarf’ın; Avusturya’da Flora’nın, Belçika’da Folon’un uyguladığı yazısız karikatür anlayışını benimseyerek çizgiyle anlatım biçimini yaratmışlardı. (Doğan, 1995: 9; Özer, 2007: 9 ve 147). “Yazısız onaylatmak, kolay olmadı.” diyen Turhan Selçuk (1998: 34) dönemin özelliğini şöyle vurgulamaktadır:

“Cemal Nadir-Ramiz etkisini kaldırmak için yıllarca nasıl mücadele ettiğimi, nasıl küçümsendiğimi henüz unutmadım. Bugün benden genç arkadaşlarıma her yönden çok daha iyi şart ve şanslar sağlayabildiğime inanıyorum. Bunun aksini duyarsam haksızlığa uğramış olurum. Mümkün olsa hepsini yazısız yapmak isterim. Fakat günlük gazetede çalışan bir karikatüristin içinde bulunduğu şartlar buna imkân bırakmıyordu. Bence karikatürde yazı zaf işarettir. Karikatür kendi kendine yeter sanattır, yazıya ihtiyacı yoktur. Bir yağlı boya tabloda, bir müzik parçasında yazı bir kelimedir: Eserin ismi. Karikatürün de bir kelimeye, nihayet bir cümleye tahammülü vardır. Fazlası haram olur. Karikatürist çizgiyle düşünen insandır” (Selçuk, 1998: 166).

1957 yılında İlhan Selçuk’un yayımladığı ‘Dolmuş’ dergisine ilişkin anısını nakleden Semih Balcıoğlu (1987: 9), Turhan Selçuk’un ifadesini şu cümlelerle onaylamaktadır: “Bir gün mürettip İlhan’ın odasına girer ve ona 16. sayfadaki karikatürün resim altı olmadığını söyler. İlhan Selçuk, mürettipe ‘sen aşağıya in, ben birazdan gönderirim’ demiş. Bu arada dergi basılıp masanın üzerine konmuş, 16. sayfadaki karikatürün resim altı şu: ‘sen aşağıya in, ben birazdan gönderirim’ Böylesine şartlandırılmış bir okur kitlesine ‘Yazısız’³ onaylatmak, kolay olmadı.” Kendilerinden önceki kuşakların yazıya dayalı, yazı kaldırıldığında anlamsız kalan karikatürlerine karşın “50 Kuşağı”, “Çizgide Mizah” olarak adlandırılan; çizginin başlı başına anlam ifade ettiği, çizgi ile konunun bütünleştiği, yazısız çizgilerin hâkim olduğu bir karikatür anlayışını benimsemişlerdir. 50 Kuşağı’nın karikatüre getirdiği yeni anlayış, yalnızca biçimsel bir değişiklikle sınırlı kalmayacaktır. Karikatür sanatında biçimin yanı sıra içerik bakımından da bir değişimi savunan 50 Kuşağı, Osmanlı’dan beri süre gelen mizah ve karikatür anlayışına başkaldırır. Onlara göre; kişilerin fiziksel özelliklerini abartan, onlarla dalga geçen, kişilere endeksli iptidai manada karikatürlerin yerine; genel olarak insanın mizacını konu alan, kalıcı ve evrensel karikatürler yapmak mümkündür (Balcıoğlu, 2003: 101-104). Orta kuşağın toplumsal bildiri şeklinde özetlenebilen çağdaş anlayıştaki karikatürü gerçekleştirdiğini ifade eden Semih Balcıoğlu (1987: 8) orta kuşak öncesi yapılan karikatürlere bakıldığında salt güldürü niteliği taşıdıklarını, resimli alt yazıları kaldırıldığında anlamının silindiğini belirterek şöyle devam etmektedir:

“Çoğu karikatürcülerin çizdiği hiçbir anlam içermeyen resimler ilkin çizilip klişeye gönderilir. Klişe işlemi tamamlanınca, büyük masa üstüne serilen eserlerin karşısına geçen yazı işleri müdürü, dergi ve eser sahibi “Yahu bunun altına ne yazalım?” diye düşünürlerdi. Çoğunlukla ikili konuşmaya dayalı bu yapıtlar, o günün haberlerini yansıtabilecek resim altlıkları ile bütünlenir, böylece de karikatür yapma işlemi tamamlanırdı. İki kadın, iki yaşlı adam veya memur, iki çocuk gibi daha niceleri bu türün ana kişileriydi. Çoğunlukla iki adam üstüneydi. Adamlarından biri gazete okurken çizilir, diğeri de dostunun okuduğu esaslı cevabını yapıştırırdı. Konu ve yorum buncasına kısırdı.”

³ Nitekim 1952 yılında ilk karikatür albümünü yayınlayan Semih Balcıoğlu, bir hafta sonra satışını merak ettiği için dağıtıcıya gittiğini ve satışının ne yolda olduğunu sorduğunda şu cevabı aldığını yazmaktadır: “‘20 tane aldım, 15 tane sattım, 5 tane var.’ dedi bana satıcı. Bir an durdu ve 5 tane var cümleciğini bana meslek hayatımda unutamayacağım şu sözlerle açıkladı: ‘Bazılarına konu bulamamışsınız da yazısız diye yazmışsınız. Tümünde yazı olsa bir tane bile kalmazdı.’” (Balcıoğlu, 1987: 9).

Yeni bir başlangıç noktası oluşturan 1950 yılı, Türk karikatürünü artık daha özgür ve etkili kılmaya başlar. Turgut Çeviker KarikaTürkiye’de yeni siyasal sürecin genel olarak mizahçılara özel olarak da karikatürcülere olağanüstü şu olanakları sağladığından bahsetmektedir: “*Geriye kalan tek parti döneminin sorgulanması; göreceli de olsa özgür bir ortama girilmiş olması; DP’nin liberal politikaları, ülkeden “Küçük Amerika” yaratma hayalleri ve sonsuz vaatler*” (Çeviker, 2010: 24). Atila Özer ise, iktidar değişiminin karikatürle bağlantısını şöyle anlatmaktadır: “*1950’li yıllarda Küçük Amerika olma rüyası Türk halkının tüm kesimlerini sarmıştır. Slogan, her mahallede bir milyoner yaratmaktadır. Adanalı pamuk ağaları, büyük sanayici olmuş iktidarı desteklemektedir. Çiftçinin ürünlerine iyi para verilmiş; yol, su, elektrik gibi temel ihtiyaçların ülke düzeyinde yaygınlaştırılması için yatırım atağı başlatılmıştı. Bu olumlu hava bir süre sonra değişecektir. Ekonomi liberalleşmeye çalışırken popüler karikatür için zemin hazırdır.*” (Özer, 2007: 48).

50 kuşağının sesini duyuran dergiler zinciri, ilk olarak 41 Buçuk mizah dergisiyle başlamıştır. Tef, Dolmuş, Taş, (Dolmuş) Karikatür ve Taş-Karikatür dergileriyle de devam etmiştir. Demokrat Parti’nin son dönemi olan 1957-1960 yılları arasında yayınlanan Taş, Karikatür ve daha sonra 50 Kuşağını bir araya toplayan Taş-Karikatür dergisi, siyasi karikatürün yoğunluğu ve niteliği açısından 10 yıllık DP iktidarı döneminde hükümete karşı en açık ve sert bir şekilde tavır alan mizah dergileridir. Bu çalışmanın konusunu, Taş mizah dergisinin içeriği ve ürettiği muhalefet söylemini ortaya koymak oluşturmaktadır. Turhan Selçuk, Atilla Özer, Semih Balcıoğlu, Hıfzı Topuz, Tan Oral, Aziz Nesin, Turgut Çeviker gibi karikatür sanatçılarının daha önce bu alanda yapılmış çalışmalarında; Taş mizah dergisi bazen satır aralarında anılmış, bazen de dönemin mizahından bahsederken zengin yazar ve çizer kadrosuna atıfta bulunulmuştur. Genellikle künye bilgileri ve rastgele seçilen karikatür örneklerini vermenin ötesine geçilmediği yayınlarda, Taş hakkında detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Murat Erdem tarafından 1999 yılında hazırlanan “*Türk-Amerikan Kültürel İlişkileri: 1945-1960 döneminde Türkiye’de yayınlanmış siyasi mizah dergilerinde Amerikan ve Türk-Amerikan ilişkilerinin yansımaları*” isimli Yüksek Lisans tezinde; Taş mizah dergisi sadece Türk-Amerikan ilişkilerinin yansımaları yönüyle mercek altına alınmıştır. Libra Yayıncılık tarafından 2009 yılında basılan Yasin Kayış’ın “*Demokrat Parti Döneminde Siyasi Karikatür*” kitabında; Taş siyasi mizah dergisi genel hatlarıyla incelenmiştir. NTV Yayınları tarafından 2011 yılında yayınlanan Turgut Çeviker’in “*KarikaTürkiye 1. Cilt-Tek Parti ve Demokrat Parti Dönemi (1923-1960)*” isimli eserinde 50 Kuşağı çizerlerinden bahsedilirken, Taş dergisine kitapta yer verilen karikatürler aracılığıyla atıflar yapılmaktadır. Çalışma konusunu, ulusal mizah dergisi ve derginin yayınlandığı dönemin ulusal koşulları oluşturduğu için uluslararası literatürde de bu konuda benzer herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Yapılan literatür taraması sonucunda, araştırma mevzusunu oluşturan konuyla alakalı olarak yapılan mevcut çalışmaların Taş dergisinin belli bir kesitine ya da belli bir yönüne odaklanan araştırmalar olduğu söylenebilmektedir. Bu nedenle, Taş’ın 12 sayısını bütüncül olarak incelemek, derginin hem Türk siyasi tarihi hem de basın tarihindeki yeri ve önemini ortaya koymak açısından önem arz etmektedir. Söz konusu dönemi, Taş mizah dergisi aracılığı ile irdelemeye çalışmanın siyaset ve mizah arasındaki ilişkinin ortaya konabilmesi açısından da yarar sağlayacağı ifade edilebilir.

3. Araştırma Soruları ve Yöntem

Bu çalışmada, Taş dergisinin içeriğini oluşturan konuların neler olduğu, bu konulara nasıl yaklaşıldığı, çizilen karikatürlerin siyasi gündemi nasıl ve ne şekilde yansıttığı gibi araştırma sorularından hareket edilmiştir.

Taş mizah dergisinin 8 sayısı İzmir Ecemelen Koleksiyonu'ndan satın alma yoluyla; piyasadan bulunamayan 4 sayısı ise Ankara Milli Kütüphanesi'nden temin edilmiştir. Taş mizah dergisinin içeriği ve ürettiği muhalefet söylemini incelendiği bu çalışmada: derginin kimlik bilgileri, çıkış amaçları ve yayın politikası, teknik özellikleri, satış ve abonelik bilgileri, tirajı, yazar ve çizer kadrosu, reklam ve ilanları, yayınlarındaki kesintiler ve kapanış öyküsü hakkında geniş bilgiler verilmesinin yanı sıra, dergide en fazla işlenen konuları ortaya koyabilmek için düz yazı ve karikatür dağılımı incelenmiştir. Son olarak derginin eleştirel muhalefet söylemi oluşturma potansiyeli üzerinde yorum yapabilmek ve derginin politik tutumunu ortaya koyabilmek amacıyla, belli başlı örnekler betimleyici/tanımlayıcı analizle irdelenmiştir.

4. Bulgular

Çalışmada haftalık yayınlanan Taş mizah dergisinin 12 sayısı incelenmiştir. Dergi hakkında geniş bilgiler verildikten sonra, dergide yer alan yazı türleri belirlenmiştir. Taş Dergisi'nin Türkiye ölçeğinde toplumsal, siyasal ve ekonomik olaylara ilişkin yaşananların mizah metinlerine dönüştürülerek nasıl bir muhalefet söylemi oluşturulduğuna odaklanmak ve eleştirel muhalefet söylemi oluşturma potansiyeli üzerinde yorum yapabilmek amacıyla belli başlı örnekler betimleyici analizle irdelenmiştir.

4.1. Taş Mizah Dergisinin İncelenmesi

Çalışmanın bu bölümünde Taş mizah dergisinin; kimlik bilgileri, teknik özellikleri, satış ve abonelik bilgileri, tirajı, çıkış amaçları ve yayın politikası, yazar ve çizer kadrosu ile dergideki konu dağılımı, yayınlarındaki kesintiler ve kapanışı hakkında geniş bilgiler verilecektir.

4.1.1. Kimlik Bilgileri

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre, Taş kelimesi *“kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde.”* şeklinde tanımlanmaktadır. Buradan hareketle derginin isim anlamına mecazi olarak yaklaşıldığında halk edebiyatı içerisinde alay konusuna dönüştürülen durumları şiirlerle ayrı bir çeşit olarak işleyen ve taşlama şeklinde tanımlanan bir tür anımsanmaktadır. İnsanlar yapısı gereği olumsuz durumlara kayıtsız kalmaz. Nüktedan olmak ise birçok insanın doğal özelliğidir. Mutlaka onunla alakalı bir mizahi durum yaratır. Bu mizahi durum çoğu kere düzeltme, iyileştirme, yoluna koyma şeklinde olur (Balkaya, 2007: 139). Bu bağlamda Taş mizah dergisinin, ilk sayısında *“Başlarken”* isimli başyazıyı kaleme alan Haldun Taner'in (Taş Dergisi, c. 1, s. 1, 1958: 10) de ifade ettiği, kişi ya da kurumların aksayan yönlerini, kusurlarını seçerek taşlama yoluyla kendisine konu edindiği ve bu nedenle de isminin *“Taş”* konulduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

İlk sayısı 18 Ekim 1958'de yayınlanan haftalık siyasi mizah dergisi Taş'ın, sahibi ve yazı işleri müdürü Semih Balcıoğlu'dur. Teknik sekreterliğini Ferruh Doğan'ın üstlendiği derginin adresi Nuru Osmaniye Gazi Sinan Paşa Sokak No: 12 Kat: 2 İstanbul'dur. Kapak baskısının Yenilik basımevine yaptırıldığı Taş dergisinin, dizildiği ve basıldığı yer Vakit Matbaasıdır. Sayı 3'ten itibaren iç dizgisini ve baskısı Tan Matbaası'na yaptırılmaya başlanmıştır.

4.1.2. Teknik Özellikleri, Satış ve Abonelik Bilgileri, Tirajı

“Haftalık Siyasi Mizah Dergisi” olarak yayınlanan dergi, saman kâğıda basılmıştır. Sadece kapak karikatürlerinin renkli olduğu dergide, yer alan diğer karikatürler siyah beyaz çizgilerden oluşmaktadır. Ebadı 22 x 32 cm. boyunda çıkan derginin sayfa planı, bazen 2 bazen de 3 sütundan oluşmaktadır. Haftalık derginin künye bilgileri 19. sayfanın sonunda yer almaktadır. Künye bilgilerinin olduğu bölümde logo, amblem kullanmayan dergi; 4. sayfanın başında her sayıda çizimleri değişkenlik gösterebilen taş imgesini kullanmaktadır. Sayfa numaralarını bilinenin aksine yazıyla (bir-iki-...-yirmi) şeklinde yerleştiren Taş dergisi, 20 sayfa yayınlanmaktadır. Taş dergisi 8. sayılarına dek çarşamba günü yayınlanmış, daha sonra perşembe günleri çıkmaya devam etmiştir. Fiyatı 100 Kuruş olan derginin baskı sayısına ait elimizde net bir bilgi bulunmamakla beraber; derginin abonelik şartları ise şöyledir: Yıllığı 50 TL, 6 aylık 25 TL. Derginin yayınlanan 10 kapağı siyasi gündem, iktisadi haberlere ayrılmıştır ve 8 kapağında Ratip Tahir Burak’ın imzasını taşıyan karikatürler yer almıştır.

4.1.3. Derginin Çıkış Amacı ve Yayın Politikası

Derginin ilk sayısında “Başlarken” isimli başyazıyı kaleme alan Haldun Taner, derginin var oluş amacını açıklamaktadır. “Ziya Paşa iyi ki o lafi etmiş. Artık kime taş atılsa kendini meyveli ağaç sanıyor. Taş yalnız draht-ı meyve-dar üzre mi atılır?” diyerek sevgilinin pencereye gelmesi için bazen cama, bazen de çirkefe taş atıldığını belirten Taner, sırça köşkte oturan başkalarını taşlamakta ihtiyatlı olmak gerektiğine değinmektedir. Taş dergisinde bazı zihniyetleri tiye alacaklarını ifade eden Taner, kişi ya da kurumların aksayan yönlerini, kusurlarını seçerek taşlama yoluyla kendisine konu edindiklerini belirtmektedir (Taş dergisi, c. 1, s. 1, 1958: 10). Derginin kimin için ne yaptığını ifade eden Haldun Taner, derginin varlık sebebinin tespitini yapmıştır. Türkiye’yi çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırabilmek için bilimsel düşünceyi esas alan aklın çizdiği yolda halk adına doğruya ve yararlıya yönelmeyi isteme politikasında olduklarına vurgu yapan Taner, amaçlarıyla ilgili şöyle devam etmektedir:

“Atatürk sanatsız milleti ana damarları kopmuş bir uzviyete benzetmişti. Doğru hele mizahı baltalanmış millet, kanadı kopmuş kuşa ya da mumu sönmüş fenere benzer. Ben devlet adamı olsam, insanları cesaretlendirmek için mizahı, karamsarları uyandırmak için mizahı, ahlaki düzeltmek için mizahı, hatalara, ihtiraslara ayna tutmak için mizahı, yaşayışı monotonluktan kurtarmak için mizahı, muhalefete düşmana kızıp yorgan yakmamak için mizahı kendi kendine, olaylara karşı mesafe kazanıp serin kanla sıhhatli ve özgür düşünebilmek için, bol bol bütün stoklarımı piyasaya döküp mizah kullanırdım. Mizahı geniş memlekette öç, kin, kardeş kavgası gibi kompleksler dikiş tutturamaz. Bir kahkaha sisleri dağıtır, yanlış insanları hizaya getirir, toplumu adam ediverir. Aman mizahı boğmayalım beyler.” (Taş dergisi, c. 1, s. 1, 1958: 10).

4.1.4. Yazar-Çizer Kadrosu ile Dergideki Yazı Türleri

Taş dergisi: Çetin Altan, Aziz Nesin, Oğuz Haluk, Rıfat Ilgaz, Yalçın Çetin, Ratip Tahir Burak, Semih Balcıoğlu, Ferruh Doğan, Mıstık, Mehdi Zıt Bedri, Ali Ulvi, Haldun Taner, Oğuz Alpaçın, Münir Süleyman, Hıfzı Topuz, Metin Gökçe, Halit Kıvanç, Mim Uykusuz gibi önemli yazar ve çizerleri bünyesinde toplamıştır. 12 sayı yayınlanan dergiyi içerik ve biçime göre incelediğimizde başyazı, köşe yazısı, fıkra, öykü, röportaj, deneme, analiz, araştırma, reklam gibi düz metinlerin sayısı 190’dır. Dergide: gülmece deseni, karikatür, bant-karikatür, çizgi öykü/çizgi roman şeklinde konuşma balonları ya da açıklama metni ile birlikte 636 adet de karikatür yer almaktadır. İlk 12 sayfasının gündemdeki siyasi olaylara ve onların eleştirilerine ayrıldığı ifade edilebilir. Siyasi partiler arasındaki ilişkiler, partililerin açıklamaları, zam haberleri gibi politik ve ekonomik

meselelere ayrılmış olan sayfalarda ilgili konuları destekleyen karikatürlere de yer verilmiştir.

Sayı Numarası	Düz Yazı	Karikatür
1	18 (%9,4)	42 (%6,6)
2	20 (% 10,5)	38 (%5,9)
3	15 (% 7,8)	44 (% 6,9)
4	20 (% 10,5)	32 (% 5)
5	16 (% 8,4)	34(% 5,3)
6	16 (% 8,4)	50(%7,8)
7	14 (% 7,3)	58 (% 9,1)
8	17 (% 8.9)	65(% 10,2)
9	15 (%7,8)	85(%13,6)
10	14 (% 7,3)	80(%12,5)
11	12 (% 6,3)	72(% 11,3)
12	13 (% 6,8)	36 (%5,6)
Toplam	190	636

Şekil 1: Taş dergisi düz yazı ve karikatür dağılımı

İlk sayısı haricinde başyazılarını imzasız bir şekilde anonim yayınlayan Taş dergisinde, kapak sayfasında genellikle Ratip Tahir Burak tarafından çizilmiş tam sayfa karikatürler bulunmaktadır. 4. sayfada Semih Balcıoğlu'nun politik mizah yapma eğilimindeki “*Taş Lügat//Taşlar*” bölümü kendine has üslubu ve çizimleriyle alfabetik sıra ile 1. sayıdan itibaren karikatür çizimleri ile ifade ettikleri kelimeleri ironik manalarıyla vermektedir. Ferruh Doğan tarafından hazırlanan “*İktisat Notları, Hukuk Notları*”, “*Hababam Sınıfı, Taş Konak Mahallesi, Taze Yumurta, Körün Taşı*” hikâyeleriyle Rıfat Ilgaz, Aziz Nesin, telif hikâyeleriyle Oğuz Alpaçın yer almaktadır. 9. ve 10. sayfalarda ise genellikle; Çetin Altan'ın yazdığı, Semih Balcıoğlu'nun çizdiği “*Taş Mecliste*”, “*Ankara'nın Taşına Bak*” köşesini yazan Çetin Altan, “*Körün Taşı*” köşesiyle Rıfat Ilgaz'ın yazıları yer almaktadır. Ancak, söz konusu yazarların makaleleri her zaman aynı sayfalarda bulunmamakta, doğrudan gündeme ayrılmamış olan sayfalarda da yer alabilmektedir. Çeşitli gazetelerden toplanan haberlere dair çizilmiş karikatürlerin bulunduğu “*Dünya Kazan Biz Kepçe*” köşesi ve önemli yabancı karikatürcülerin eserlerine yer veren “*Karikatür Panayırı*” bölümleri dışında; Münir Süleyman ve Hıfzı Topuz tarafından hazırlanan “*Mizah İstemezük*” Birinci Meşrutiyet ve ilk Anayasa'nın kabulünden sonra mizaha indirilen darbeler, Hayal Dergisinin neşriyatı, Diyojen'in kapatılması gibi mizahın tarihi geçmişine uzanan konulara değinmektedir. Ayrıca, Mehdi Zıt ve Bedri tarafından hazırlanan “*Mitoloji*”, “*Mark Twain'den Mektuplar*” bölümleri de yer almaktadır. Derginin komik öğeleri daha ağır basan diğer sayfalarında, genellikle kadın-erkek ilişkilerinin ele alındığı hikâyeler, seçme sözler, her türlü konuya ilişkin mizahî fıkralar, telif ve tercüme hikâyeler, seçkin yerli ve yabancı karikatüristlerin eserleri yer almaktadır.

4.1.5. İlan ve Reklamlar

1950'li yıllarda Türkiye'de reklamcılığın yeni geliştiği ve o yıllarda mizah dergilerinin henüz önemli bir ticari araç olarak görülmedikleri anlaşılmaktadır. Taş dergisini incelediğimizde kitap, dergi, İngilizce kursu reklamlarına rastlamaktayız. Taş dergisinde ilan şartları ise şöyledir: İç sayfalar santimi 12 TL, kapak içleri santimi 10 TL. Taş dergisinin ilk sayısında yayınlanan reklam, Türkiye'nin ilk haftalık bilmece dergisine aittir. Bilmece dergisinin ilanında, içeriğinden söz edilerek her hafta 700 Lira dağıttığından bahsedilmiştir (Taş dergisi, c. 1, s. 1, 1958: 19).

Şekil 2: Bilmeceler (Taş dergisi, c1, s. 2, 1958: 19).

4.1.6. Derginin Yayımındaki Kesintiler ve Kapanışı

“Özel Ulak” bölümünde haklarında açılan soruşturmayı ele alan Taş ekibi, Ratip Tahir Burak’ın çizdiği “Cumhuriyetin 35. Yıldönümünde, Laaayecuuuuz!” karikatürü nedeniyle bazı insanları rahatsız ettiklerini söyleyerek şunları eklemektedir:

“İçimizde en yaşlımız karikatürist Ratip Tahir Burak’dır. Bu yüzden kendisine büyük hürmetimiz vardır ve ona hoca deriz. Ratip Tahir’e ikinci bir meseleden dolayı da büyük hürmetimiz vardır. O hapse girdi, bizler daha girmedik. Ratip Tahir, aynı zamanda bizim hapishane müşavirimizdir. Onun bir hususiyeti de tayyareye binen ilk sivil olmasıdır ve gene onun 2. sayımızdaki bir karikatürü yüzünden Taş hakkında ilk soruşturma açıldı. Şikayetçi: Diyanet İşleri Başkanı Eyüp Sabri Hayiroğlu (Taş dergisi, c. 1, s. 7, 1958: 3).

Başı sarıklı ve sakallı bir din görevlisi önünde duran Arapça harflerle yazılı kitaptan bakarak, karşısında oturan topluluğa ‘Layecüz’ yani yapılması caiz olmayanları anlatmaktadır. Hoca efendinin yapılması caiz, günah olmayanları anlatmasını “Cumhuriyetin 35. Yıldönümünde, Laaayecuuuuz!” diyerek eleştiren Ratip Tahir Burak, dergi hakkında soruşturma açılmasına neden olmuştur (Taş dergisi, c. 1, s. 2, 1958: 2).

Şekil 3: Cumhuriyetin 35. Yıldönümünde, Laaayecuuuuz (Taş dergisi, c. 1, s. 2, 1958: 2).

Taş Dergisi’nin 13. sayısı Tan Matbaası’nın infilak etmesi sonucu basılamamıştır (Taş-Karikatür, c. 1, s. 14, 1959: 3). Taş Dergisi, 13. sayıları dâhil olmak üzere 6 Ocak 1959’da Karikatür dergisiyle birleşerek Taş-Karikatür ismiyle yayın hayatına devam

etmiştir. Ancak, yapılan bir ihbar üzerine Semih Balcıoğlu ve Turhan Selçuk aynı anda askere alınmasıyla 22 Temmuz 1959’da yayınlanan 41. sayısından sonra Taş-Karikatür dergisi de şaibeli bir biçimde kapanmak zorunda kalmıştır.

4.2. Taş Mizah Dergisi’nin Betimleyici Analizi

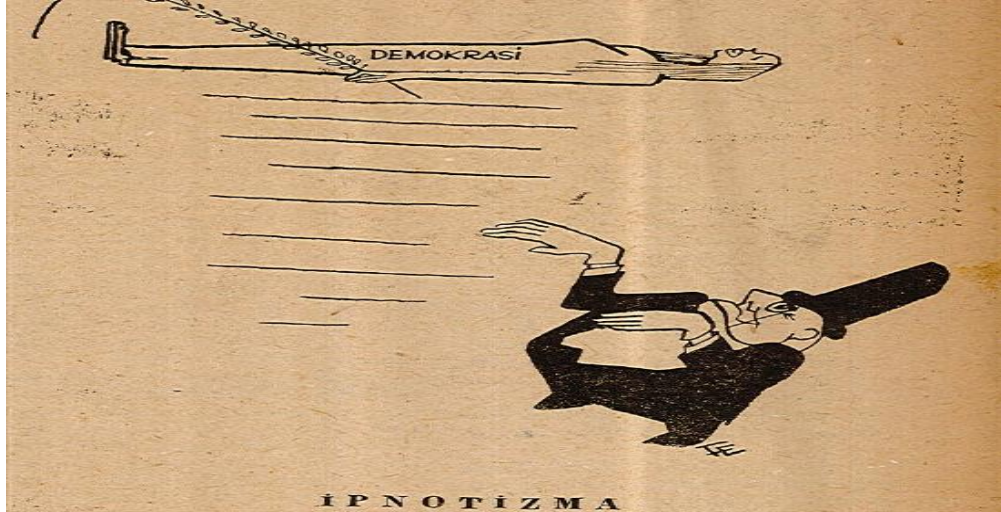
Çalışmanın bu bölümünde Taş mizah dergisinin, Türkiye ölçeğinde toplumsal, siyasal ve ekonomik olaylara ilişkin yaşananların mizah metinlerine dönüştürülerek nasıl bir muhalefet söylemi oluşturulduğuna odaklanmak ve derginin özelliklerini açıklayabilmek, eleştirel muhalefet söylemi oluşturma potansiyeli üzerinde yorum yapabilmek amacıyla belli başlı örnekler betimleyici analizle irdelenmiştir. Demokrat Parti’nin son dönemi olan 1957-1960 yılları arasında yayınlanan Taş’ın yazı ve çizgisinin ağlarına pek çok konu takılmıştır. Siyasi karikatürün yoğunluğu ve niteliği açısından 10 yıllık DP iktidarı döneminde hükümete karşı en açık ve sert bir şekilde tavır alan mizah dergilerinden biri olarak anılan Taş’ta iktisadi ve politik konular (DP’nin 1957-1960 döneminde yürüttüğü özel girişim ağırlıklı karma ekonomi, 4 Ağustos kararları, kalkınma, kentleşme, imar, ulaşım, hayat pahalılığı, geçim sıkıntısı, hizmet yetersizliği, işsizlik, iktidar sorunsalı ve siyasetçi profili, partiler arası münasebetler düzleminde yasa değişikliklerine ve hükümet uygulamalarına getirilen eleştiriler, dış politika) işlenmiş ve mevcut durum yazı ve karikatürlerle eleştirilmiştir.

Partizanlık, anti demokratik yasalar, zam, işsizlik, baskıyı 1959 yılına “sizi tanıştırayım cicim” diyerek takdim eden 1958 yılı, yeni yılın sunacağı gelecekte umutsuzdur. Gelen yıl, gidene aratmasın düşüncesiyle geleceği oluşturacak her yeni günün bir öncekinden daha güzel olmasını, tüm olumsuzlukların tersinin yaşanacağı ihtimalini dileyen karikatür, mevcut durumdan memnuniyetsizdir ve yarının endişesiyle bugünü eleştirmektedir.

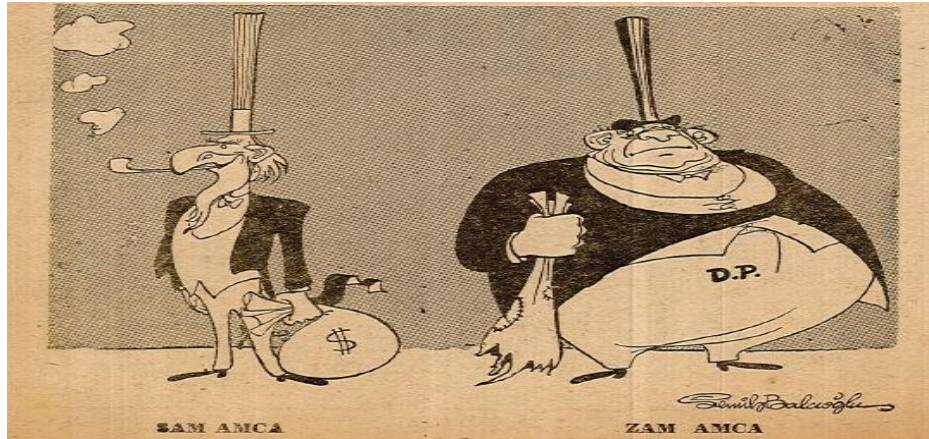
Şekil 4: “1958-Sizi tanıştırayım cicim” (Taş dergisi 1 Ocak 1959, c.1, s. 12, 1959: 5).

Genellikle politikacıyı silindir şapkalı, papyonlu ve göbekli bir adam olarak tasvir eden dergi karikatüristleri “İpnotizma” alt yazısıyla çıkan bir karikatürde, politikacının yaptığı uygulamalarla uyutulmuş ve elinde barışı zeytin dalı ile iyi niyetli bir şekilde yükselmektedir. Sözünüle, bakışıyla ya da telkinleri yoluyla halkı uyutmaya çalışan politikacının eleştirildiği karikatürde, eş deyişle demokrasi çarkının da işletilemediği ifade edilebilmektedir (Taş dergisi, c.1, s. 1, 1958: 17).

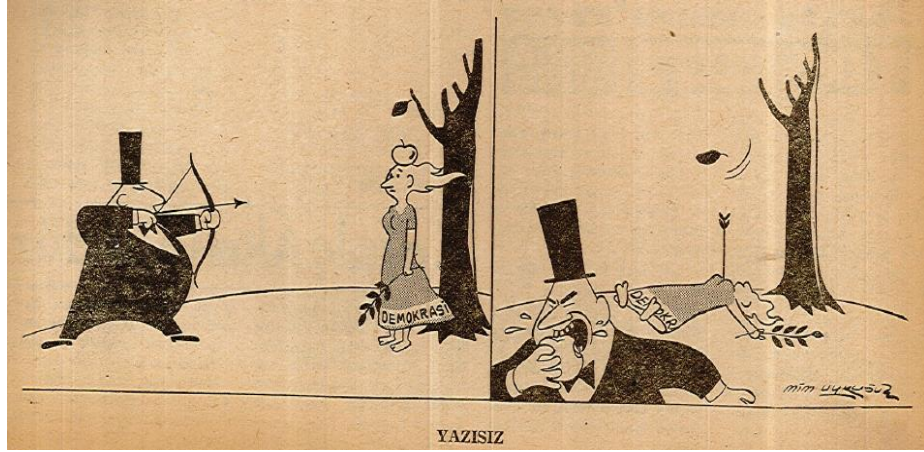
Şekil 5: İptonizma (Taş dergisi, c.1, s. 1, 1958: 17).

Demokrat Parti'nin 1957-1960 döneminde yürüttüğü özel girişim ağırlıklı karma ekonomi, bütçe ve dış ödemeler dengesindeki açıkları körükleyerek enflasyonun gösterdiği tırmanmanın durdurulamamasına neden olmuştu. Semih Balcıoğlu'nun karikatüründe, batı devletlerinden alınan kredi "Sam Amca" diye çizilerek DP'nin alınan kredileri ödemek için zam yoluna gideceği düşüncesinden hareketle "Zam Amca" olarak isimlendirilmiştir (Taş dergisi, c. 1, s. 9, 1958: 4).

Şekil 6: Zam Amca (Taş dergisi, c. 1, s. 9, 1958: 4).

Demokrasiyi zaman zaman güzel bir kadına, yaşadığını kabul ettirmeye çalışan bir adama, oğlunu reddeden bir babaya-anneye ya da meyve veren bir ağaca benzeten dergilerin karikatüristleri, politikacıların demokrasiyi ciddi derecede deformasyona uğrattıkları imasını veren çizimleri sütunlarına taşımışlardır. Politikacı elindeki nişan aldığı bir okla karşısında demokrasiyi simgeleyen kadının başı üzerindeki elmayı hedef almıştır. Ancak elma yerine demokrasiyi temsil eden kadının kalbine isabet eden yaydan çıkmış ok, demokrasiyi öldürmüştür. Politikacı demokrasiyi öldürmüş olmanın karşısında 'ah ben ne yaptım' edalarıyla ağlamakta ve oradan uzaklaşmaktadır (Taş dergisi, c.1, s. 6, 1958: 9).

Şekil 7: Yazısız (Taş dergisi, c.1, s. 6, 1958: 9).

Karikatürde, baba olarak isimlendirilen Atatürk, kürsüden Cumhuriyet'i ilan ettiklerini beyan etmektedir. Rejim devrimini gerçekleştiren İsmet İnönü ise 1946 yılında çok partili sisteme geçilmesiyle birlikte "Demokrasiyi ilan ediyoruz" ifadesini kullanırken, torun olarak nitelenen Demokrat Parti "Demokrasiye Paydos" demektir. Toplantı ve söz hürriyeti, üniversite muhtariyeti, adli teminat, ispat hakkı, seçim emniyeti gibi iktidarın getirdiği baskı yasalarını eleştiren karikatür; demokrasinin bu şartlar altında gerçekleşmeyeceğini savunarak iktidarın sınırlandırılmasının demokrasinin vazgeçilmez şartlarından biri olduğuna işaret etmektedir (Taş dergisi, c.1, s. 2, 1958: 10-11).

Şekil 8: Rejim Devrimi (Taş dergisi, c.1, s. 2, 1958: 10-11).

Kabinede değişiklik yapılmış ve Savunma Bakanı Şemi Ergin istifa etmesi üzerine yerine Ethem Menderes getirilmişti. İl Eğitim Bakanı Tevfik İleri de, Ethem Menderes'ten boşalan Bayındırlık Bakanlığı'na geçmişti.⁴ Şemi Ergin'in yaylacıları tuttuğu anlatılarak siyasi hayatımızdaki tasniflerin zaman zaman değiştiği anlatılan karikatürde, eskiden bunların otuz beşler, atmış birler, kırkikiler gibi rakamla ifade edildiğine de gönderme yapılmış ve şimdilerle coğrafi terimlere göre ayırdıkları söylenmektedir. DP Meclis Grubu'nda yapılan Meclis Başkanlığı seçiminde, parti içerisinde etkin bir konuma gelen yaylacılar denen muhalefet grubunun Refik Koraltan'a karşı Şemi Ergin'i aday göstermesine gönderme yapan karikatür, Koraltan'ın az bir oy farkıyla seçilmesine işaret etmektedir.

⁴(Cumhuriyet Gazetesi, 20.01.1958).

Şekil 9: “Galip Refik Koraltan, mağlup Şemi Ergin yaylacı mı?” (Taş dergisi, c.1, s. 4 1958: 12).

Taş Dergisi’nde yayınlanan bir kapak karikatüründe Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) lideri İnönü’nün portre karikatürünün altında “Güliver” yazmaktadır. İnönü’nün yüzünün üzerinde okla, kazma ve kürekle çalışan diğer politikacılar; CHP liderinin benimsediği ölçülerin, değerlerin, yasaların ve yönetim sistemlerinin genel geçerliğini sorgulamaktadır. Serüven tutkusuyula uzak ve hayali ülkelere giden başkahraman Güliver’le özdeşleştirilen İnönü’nün muhalefet yapamamasını eleştiren karikatür, sözde muhalifliği tenkit etmektedir (Taş dergisi, c. 1, s. 10, 1958: Kapak).

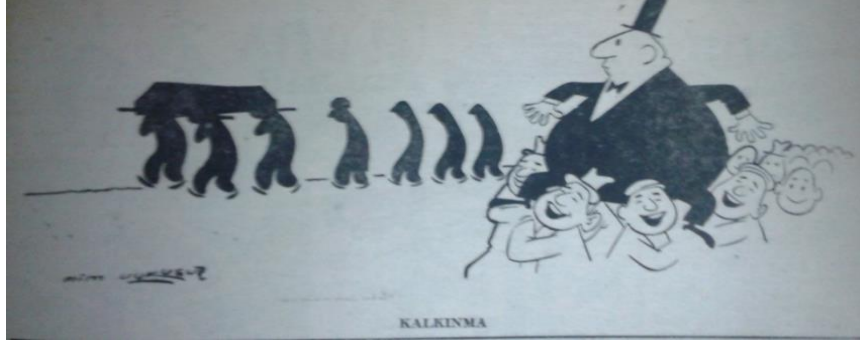
Şekil 10: Güliver (Taş dergisi, c. 1, s. 10, 1958: Kapak).

Seçim ve oylama mekanizmasının varlığının demokrasi için gerekli ama yeterli bir şart olmadığını anlatan bir karikatürde, oy veren kol kiralık kol, yaşa diye bağırın bir ağız kiralık ağız, haber yazan bir el kiralık el, güç karşısında eğilen bir adamın hareketi kiralık hareket olarak isimlendirilmiştir. Semih Balcıoğlu tarafından çizilen karikatür, sadece kendi önünü gören seçmenlerin var olduğu bir toplumda halkın doğru tercihlerde bulunduğunu söylemenin yanlışlığını eleştirilerek, güç ve iktidar odaklarını elinde bulunduranların bunları kendi çıkarları için kullandıklarının kritiğini yapmaktadır (Taş dergisi, c.1, s. 4, 1958: 7).

Şekil 11: Kiralık(Taş dergisi, c.1, s. 4, 1958: 7).

DP'lilerin 1948 yılında henüz muhalefetteyken ucuzluğu tabuta koyup mitingler yapmasına gönderme yapılmıştır. Söz konusu karikatürde; ticaret, sanayi ve tarım burjuvazisinin omuzlarında taşıdığı politikacı, kalkınmanın tabutla gidişini şaşkınlı izlemektedir. Büyük umutlarla bel bağladığı iktidardan umduğunu bulamayan vatandaş ise kendi kaderine terk edilmiş durumdadır (Taş dergisi, c. 1, s. 10, 1958: 9).

Şekil 12:Kalkınma (Taş dergisi, c. 1, s. 10, 1958: 9).

Ferruh Doğan'ın hazırladığı “İktisat Notlarında” güç birliği partisi amblemini tutan iki adamdan biri diğerinin boyuna ulaşabilmek için tabureye çıkmış ve buna kollektif mülkiyet denilmiştir. Ferdi mülkiyet ise tek elini havaya kaldırıp “yeter dur işareti” yapan bir politikacı olarak hicvedilirken tekel maddelerine gelen zamdan sonra alkol şişesi ve sigara servet olarak değerlendirilmiştir. Kuyruklar temerküz, ovada duran muhalif yaylacılar fazla olarak çizilirken resmi ilanlar ve ücret ağızları bağlı çuvallarda, fiyatlar ise roket gibi kanat takarak fırlamış şeklinde çizgi diline taşınmıştır. Koltukta oturan hakkı huzur çuvalına faiz, boşta duran iktidar koltuğuna sabit sermaye denilirken birinden çıkıp diğerine 3 parti arasında koşan politikacıya mütedavil sermaye (dolaşımda bulunan-elden ele dolaşan), sucuk gibi duvarda asılı duran kredilere irat (gelir getiren mülk) denilmektedir. Üzerinde parti binası yazan yapıya şirket; kuyrukta olan elleri bastonlu adamlara tedavül şeklinde isimlendirilirken, DP'nin binasından aşağı inen zam yazılı çuvallara zam, binanın diğer merdiveninden aşağı inen politikacılara ihracat; demokrasi isimli kadının 1950 yılında dünyaya getirdiği bebeğe müstahsil (üretici-yetiştirici) denilmiştir.1950 yılını tabağına koyup çatal bıçakla yemeye çalışan politikacıya müstehlik (tüketici); elinde ufacık kesesiyle maaşını tutan adamın karşısına geçip ‘zam zam’ diye bağırarak politikacı arz ve talep olarak adlandırılırken; karaborsacıya müteşebbis (girişimci); iki adam arasındaki oy kâğıdını elden ele vermesine mübadele (değiş-tokuş), kürsülerinde konuşarak halk kitlesine hitap eden politikacılara piyasa denilmiştir (Taş dergisi, c.1, s. 9, 1958: 7).

Şekil 13: İktisat Notları (Taş dergisi, c. 1, s. 9, 1958: 7).

Başbakan Adnan Menderes'in yönettiği "İstanbul'un topyekûn imarları operasyonları" 1956 yılının ağustos ayında başlamış ve tüm kent bir şantiyeye dönmüştü.⁵ Ancak, kentte baş göstermeye başlayan konut bunalımı, gecekondu sorunu gibi hiçbir sosyal soruna çare arayışına girilmeden güncel, kapsamlı bir plan olmaksızın İstanbul'un imarına başlanması konusu, Taş'ın sütunlarında sıkça işlenen temalardan biri olmuştur. Ratip Tahir imzasını taşıyan kapak karikatüründe, istimlak edilen evlerin arasından kaçmaya çalışan bir aile görülürken, yıkıntılardan arta kalan moloz ve taş yığınlarının üstüne DP sloganı yerleştirilerek "İmar Anıtı" yapılmıştır. Karikatüre göre, istimlak hadisesinin sembolü niteliğindeki anıt, gelecek kuşaklarca tarih boyunca anılması için göze çaracak büyüklükte inşa edilerek kritik edilmiştir (Taş dergisi, c. 1, s. 2, 1958: Kapak).

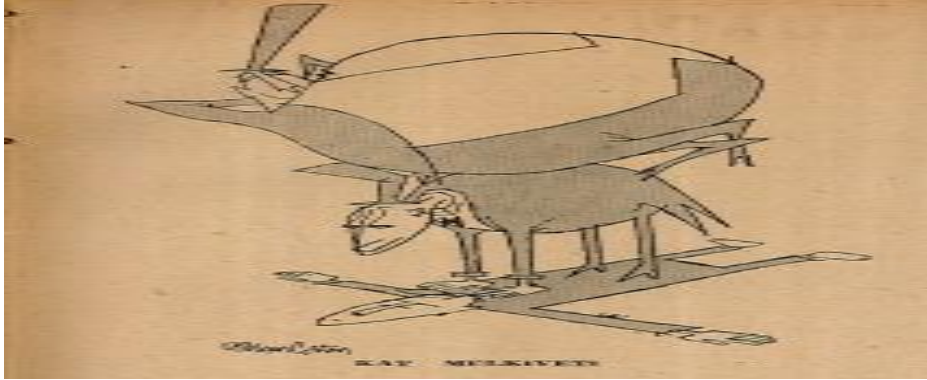
Şekil 14: İmar Anıtı (Taş dergisi, c. 1, s. 2, 1958: Kapak)

İmar furyası esnasında istimlak edilerek yıkılan yapı sayısı 7 bin 289'a ulaşmıştı. Bu operasyonlardan en olumsuz etkilenen gruplar ise, mülkleri istimlake uğrayanlar olmuştu. 1958 yılına gelindiğinde ise istimlak bedelleri peşin ödenemeyince taksit bağlanmış, yaşam pahalılığının günden güne arttığı bir ortamda gerçekleştirilen bu uygulama mülkü kamulaştırılan insanları daha zor durumda bırakmıştı.⁶ "Kat Mülkiyeti" isimli karikatürde, mülkü istimlak edilen bir adam, üzerinde istimlak eden kişi ve en üstte

⁵"İstanbul'da Deprem Gibi İmar", (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2002: 297).

⁶"İstanbul'da Deprem Gibi İmar", (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2002: 297).

hepsinin üzerine konumlanmış göbekli, silindirik şapkalı bir politikacı görülmektedir. En altta kalanın canı çıksın misali, gücü yeten yetene durumunun ima edildiği karikatür halkın çaresizliğine dairdir (Taş Dergisi, c. 1, s. 1, 1958: 9).

Şekil 15: Kat mülkiyeti(Taş dergisi, c. 1, s. 1, 1958: 9).

İnsan konuşurken bazı hatalar yapabilir, doğru ya da yanlış her şeyi söyleyebilir. “Dilin kemiği yoktur” alt yazısını taşıyan karikatür, baskı ortamının yarattığı korku ve tedirginliğin düşünce-ifade özgürlüğünü sekteye uğrattığı oluşumu eleştirerek, sözün ağızdan çıkmasının artık kolay olamayacağına işaret etmektedir (Taş dergisi, c. 1, s. 11, 1958: 3).

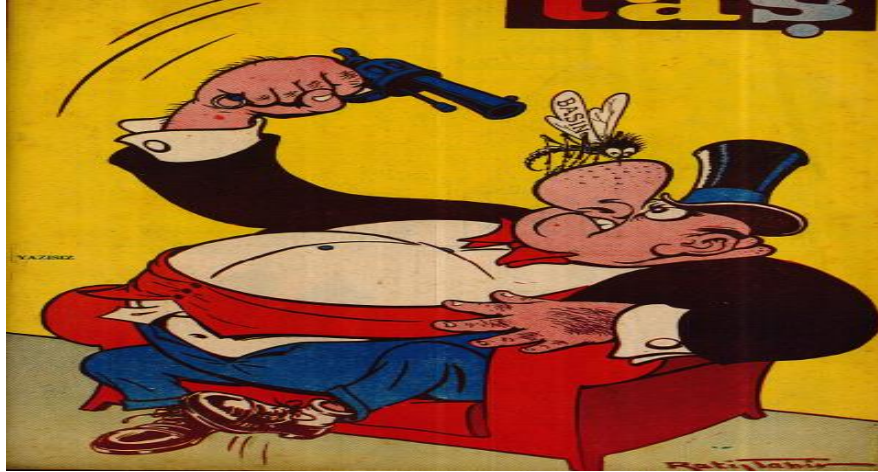
Şekil 16: Dilin kemiği (Taş dergisi, c. 1, s. 11, 1958: 3).

Kılıç isimli şiirinde “Çekiç altında muvakkar ezilir günlerce. Bir çelik parçası bir tığ-ı mehîp olmak için” diyen Tevfik Fikret’in dizelerinden ilham alan karikatür, çekiç altında ezilen bir çelik parçasının günün birinde, zalimi ve baskıyı nasıl ezebileceğini ima etmektedir. Çekiciyle kılıcı ezen Menderes’ten basın zamanı geldiğinde hesap soracağını işaret eden karikatür, basına getirilen baskı yasalarını tenkit etmektedir (Taş dergisi, c. 1, s. 11, 1958: 3).

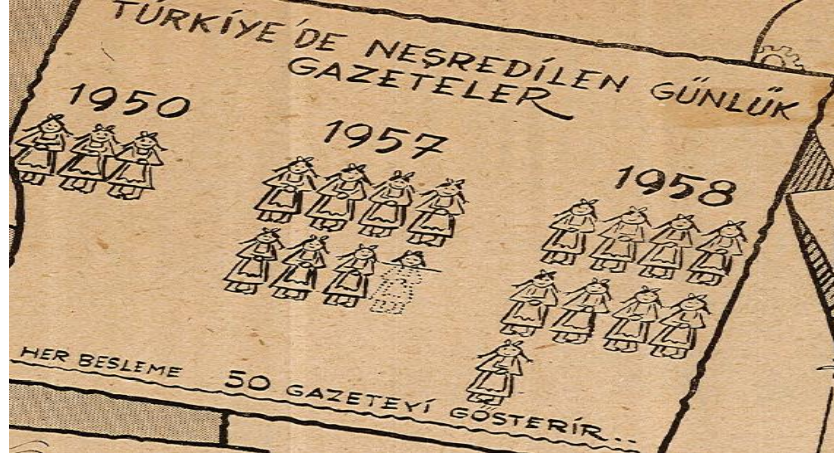
Şekil 17: *Kılıç* (Taş dergisi, c. 1, s. 11, 1958: 3).

Ratip Tahir'e ait bir kapak karikatüründe; taktığı silindir şapkasından politikacı olduğu düşünülen göbekli bir adam koltukta oturmaktadır. Politikacının burnuna konan sineğin kanatları üzerinde ise basın yazmaktadır. Politikacı sinirli bir ifadeyle elindeki silahı zayıf olmasına zayıf, ama vızılı tavırlarıyla mide bulandıran tipleri temsil eden sineğe eş deyişle basına yöneltmiş ve kendi kendisini öldürebilme ihtimalini bile bile onu öldürmeye teşebbüs etmiştir (Taş dergisi, c.1, s.9, 1958: Ön Kapak).

Şekil 18: *Yazısız* (Taş dergisi, c.1, s.9, 1958: Ön kapak).

“Türkiye’de Neşredilen Günlük Gazeteler” başlığını taşıyan bir karikatürde, 1950-1957 ve 1958 çıkarları uğruna iktidardaki güçlerin görüşlerini savunan basın hicvedilerek “Her besleme 50 gazeteyi gösterir” denilmektedir. Son yıllarda besleme basın adıyla anılan basın-yayın organlarındaki artışa dikkat çeken karikatür, resmi ilan ve kâğıt tahsisi sağlamak adına sorumluluklarından ödün veren basını tenkit etmektedir (Taş dergisi, c.1, s. 1, 1958: 11).

Şekil 19: Her besleme 50 gazeteyi gösterir (Taş dergisi, c.1, s. 1, 1958: 11).

DP bir boğaya benzetilmiştir. Boğanın vurarak yere serdiği toplantı hürriyeti, söz hürriyeti, üniversite muhtariyeti, adli teminat, ispat hakkı, seçim emniyeti ölmüştür. Matadoru simgeleyen İnönü ise, itham ve tehditler savurarak üstüne doğru gelen boğayla mücadele etmektedir. Darlık, yokluk, pahalılık okları boğayı yaralasa da, DP gücünden bir şey kaybetmediğini göstermek istercesine baskı tedbirleri uygulamaya devam etmektedir (Taş dergisi, c. 1, s. 9, 1958: 5).

Şekil 20: Yazısız (Taş dergisi, c. 1, s. 9, 1958: 5).

Sonuç ve Değerlendirme

Çok partili hayata yönelik ana denemeler temel alınmadığında 23 yıllık tek parti iktidarının ardından 1946 senesinde kurulan Demokrat Parti ile çok partili hayata geçen Türkiye, 1950-1960 yılları arasında Demokrat Parti'nin iktidarına tanıklık etmiştir. Siyasi alanda bu gelişmeler yaşanırken, büyük ölçüde toplumdaki hâkim kültür tarafından şekillenen mizah da, köklü değişimlere sahne olan başka bir alandır. Türk karikatürünün üçüncü dönemi, DP iktidarıyla eş zamanda yani 1950'de başlamıştır. 1950'lerin ilk yarısında Avrupa ve Amerika'da çizgide mizah akımının başlıca temsilcileri olarak eserler veren Steinberg, Chaval, Flora, Bosch ve Mose gibi çizerlerin yaklaşımından etkilenerek farklılaşan çağdaş karikatür anlayışı: çizginin söze, bir dile dönüştürüleceği bir dönemin kapılarını açmıştır. Bilinen adıyla "50 Kuşağı", kendilerinden önceki kuşakların yazıya dayalı, yazı kaldırıldığında anlamsız kalan karikatürlerine karşın "çizgide mizah" olarak adlandırılan anlayışı benimsemişlerdir. Çizgi-mizah, grafik-mizah ya da humoristik desen, modern grafik gülmece olarak da adlandırılan bu yeni karikatür anlayışı, popüler olmaktan ziyade daha çok düşündürmek hedefinde ilerlemiştir. Bu bağlamda, mizahın güldürme

temelinin altında birey ve toplumdaki aksaklıkları, yozlaşmayı, çirkinlikleri düzeltme amacını taşıdığını ve sivri dili, alaycı tavırları, iğneleyiciliği ile halk zekâsının ürettiği bir savunma hattı olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Karikatür sanatçısı mimar Tan Oral'ın (1998: 52) deyişiyle, “Eğlence dünyasında bir koro vardır. Mizah ise her zaman solo bir çıkıştır. Herkesin aynı havadan çaldığı bir ülke ve dünya orkestrasında arada bir ayağa kalkan ve aykırı bir ses çıkaran solist gibi” hareket eden mizah, siyasal ve toplumsal değişimlerin cereyan ettiği mekânlarda toplumun derinliklerine kadar kök salmıştır.

Basın, bugün olduğu gibi 1950-1960 döneminde siyasi bir arena olma ve gündeme yön verme niteliklerini taşımaktaydı. DP iktidarı süresince basından yararlanarak kamuoyunun desteğini sağlamaya çalışmış fakat ekonomik ve toplumsal vaatlerini gerçekleştirmeye çalıştığı siyasal düzlemde, toplumsal buhran yükseldikçe basının muhalefeti de artmıştır. Sorunların iktidar koltuğunda oturan DP ve başta CHP ile diğer muhalefet partilerinin sebebiyet verdiği ortak bir yönetememe halinden kaynaklandığı Taş dergisi tarafından sürekli olarak ifade edilmiştir. Hükümet-muhalefet arasındaki bahar havasının bir düzelip bir bozuluşunu, muhalefetin tepkisini ve Türkiye Köylü Partisi'nin Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşmesi (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2002: 206) onu takiben de Hürriyet Partisi'nin Cumhuriyet Halk Partisi'ne katılması (Çavdar, 1996: 73) ile gerçekleştirilen güç birliğini çeşitli yazı ve karikatürlerine taşıyan Taş, iktidar kavramının sorunsallaştırıldığını ve mevcut iktisadi-siyasi meselelerin iktidarda olan partiden değil, iktidar olmaktan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Huzurun politik değil içtimai olduğunu vurgulayan ve bu problemi idare edilenle, edenler arasında karşılıklı itimat, sevgi ve saygıya, yasalara bağlamakla olacağını işaret eden Taş, demokrasinin olmazsa olmaz ilkelerini savunmuşlardır.

Yayınlandıkları dönem sebebiyle Taş, çoğunlukla halkın halk için, halk tarafından yönetimini temel alan demokrasi kavramını sorgulayarak yazı ve çizgi diline taşımıştır. Ülkenin siyasi partilerinin başarıya ulaşması için ülkenin sosyal gerçeklerini hesaplaması gerekliliğine inanan Taş, kişi hak ve özgürlüklerini, ekonomik yapının sınıflar çatışmasını gündeme getirmiştir. Toplantı ve söz hürriyeti, üniversite muhtariyeti, adli teminat, ispat hakkı, seçim emniyeti, basın etiği, gazeteci-kaynak ilişkileri, dönemin Ankara Hilton'u olarak tabir edilen hapishanenin gazetecilerle dolup taşmasını, gazete ve dergi kâğıtlarının tek elden ithaline gidilmesini, ilan ve reklamların tek elden dağıtımının kabul edilmesini, özel ticari ilanların da hükümet denetimine girişi gibi iktidarın getirdiği baskı yasalarını eleştirmiştir. Ayrıca, çeşitli yazı ve karikatürleriyle sosyal yaşama dair konuları (kadın-erkek ilişkileri, arkadaşlık-komşuluk, değişen değerler, din, toplumsal inanç ve gelenekler, bayramlar, tarihi miras, sağlık, eğitim) başyazı, köşe yazısı, fıkra, öykü, deneme, araştırma gibi düz metinler ve karikatürlerde yer vermişlerdir.

Mizah dergileri hitap ettikleri toplumun ihtiyaçlarını karşılayabildikleri ve gündemi yakalayabildikleri ölçüde başarılı olabilirler. Bu açıdan düşünüldüğünde Taş dergisi, toplumdaki değişimleri görmüş, gündemi yakalamış ve toplum tarafından benimsenmiştir. DP'nin düşünce yapısını, iktidar anlayışını, idareciliğini toplumsal odaklı bakış açılarıyla tartışmaya açan Taş, kendilerince yanlış ya da kusurlu buldukları her türlü uygulamaya, yozlaşmaya, uygulayıcısı kim olursa olsun muhalefet etmekten çekinmeyerek mizah dili ile tepki vermişlerdir. Dergi içeriğinin incelenmesi sonucunda ele alınan konulara ilişkin yaklaşım biçimlerinin, kullanılan sözcük, çizgi ve fotoğrafların mevcut sosyo-ekonomik ve politik duruma ilişkin eleştirel tavır içerdiği ve bu bağlamda derginin muhalefet söylemi

oluşturabilecek bir dili benimsediği söylenebilir. Taş, bu yönüyle yalnızca bir eğlence aracı değil, bir hiciv ve iktidara karşı mücadele biçimi olarak önem kazanmaktadır.

Kaynakça

- Akter, Tutku ve Terkan, Remziye (2011). İletişim Biçimi Olarak Karikatür: Barış Temsili Olarak Zeytin Ögesinin Kullanılış Biçimi, *Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal İletişim Kongresi Bildiri Kitabı*, Erzurum: Mega Ofset, 235-243.
- Arık, Bilal (1998). *Değişen Toplum Değişen Karikatür*, İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Arık, Bilal (2002). Kemal Sunal, Levent Kırca ve Cem Yılmaz'ın Mizahına Teorik Bir Bakış, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 14, 111-129.
- Avcı, Artun (2003). Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece, *Birikim Dergisi*, Sayı: 166, 80-96.
- Balcıoğlu, Semih (1987). *Cumhuriyet Dönemi Türk Karikatürü (1923-1983)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Balcıoğlu, Semih (2003). Memleketimden Karikatürcü Manzaraları, İstanbul: Can Yayınları.
- Balkaya, Adem (2007). Türk Halk Kültüründe Taşlamaya Küçük Bir Örnek, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Cilt: 1, Sayı: 5, 138-147.
- Bayraktar, Zülfikar (2011). Gülme Teorileri ve Gülme Teorilerine Göre fıkraların Tahlili, *Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal İletişim Kongresi Bildiri Kitabı*, Erzurum: Mega Ofset, 175-180.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi (2002). Cilt: 2 (1941-1960), (Yay. Kur.: Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 297, 206.
- Cumhuriyet Gazetesi (1958), 20.01.1958.
- Çavdar, Tevfik (1996). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Çeviker, Turgut (2010). *Karikatürkiye Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi (1923-2008)*, Cilt 1, İstanbul: NTV Yayınları.
- Doğan, Ferruh (1995). Türk Karikatürünün Siyasal Gelişimi, *Ankara Uluslararası Karikatür Festivali (19-23 Mayıs 1995)*, Yayına Haz.: Nezih Danyal, Günce Erdal, Tuğba Üçbudak, Baran Yatağan, Deniz Koç, Deniz Ulaş Ercan, Ankara: Karikatür Vakfı Yayınları.
- Fırlar, Belma ve Çelik, Murat (2010). Gazete Reklamlarında Mizah: Türk Mizah Reklamlarına İlişkin Tarihsel Bir Analiz, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (12), 164-177.
- Güngör, Nazife (2013). *İletişim Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- İnam, Ahmet (2009). Felsefede Mizah, Mizahta Felsefe, *Olaylara Farklı Bir Bakış Açısı: Karikatür ODTÜ'lüler Bülteni*, Ankara: ODTÜ Mezunları Derneği Yayınları.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev.: Osman Akinhay-Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Nesin, Aziz (1973). *Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı*, İstanbul: Akbaba Yayınları.
- Nisan, Fatma (2012). Siyasal Söylemin ve İdeolojilerin Gazete Karikatürlerinde Yeniden Üretimi (Örnek Olay 1982 ve 2010 Anayasa Referandum Süreci), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Oral, Tan (2011) Gülmenin Hayat, Sanat, Mizah ve Komedi ile Olan İlişkisi, *Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal İletişim Kongresi Bildiri Kitabı*, Erzurum: Mega Ofset, sayfa:167-171.
- Oral, Tan (1998). *Yaza Çize*, İstanbul: İris Yayıncılık.
- Öğün, Emre Perrin ve Çavdar, Ayşe (2011). Yeni Muhalefet Eski Dil: Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Mizah, *Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal İletişim Kongresi Bildiri Kitabı*, Erzurum: Mega Ofset, 481-493.
- Öngören, Ferit (1959). *Yeni Mizah Hikâyeleri Antolojisi Mizah Serisi 3-4*, İstanbul: Gar Yayınları.
- Özer, Atila (2007). *Karikatür Yazıları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Karikatür Sanatını Araştırma Uygulama Merkezi Yayınları.
- Sanders, Barry (2001). *Kahkahanın Zaferi: Yırtıcı Tarih Olarak Gülme*, Çev: Kemal Atakay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Selçuk, Turhan (1998). *Grafik Mizah*, Der.: Turgut Çeviker, İstanbul: İris Mizah Kültür Yayıncılık.
- Topuz, Hıfzı (1997). *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü*, İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Tuncel, Işık ve Bahtiyar Mutlu (2005). “Mizahın Gerçek Yeri Neresi?”, (Editör: M. Bilal Arık), *Türk Basınına Eleştirel Bir Bakış Denemesi: Kral Çıplak*, Konya: Tablet Kitabevi, sayfa: 98-114.
- Türkçe Sözlük, (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen, Fikret (2000). Osmanlı Döneminde Türk Mizahı, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı IV, İzmir: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayını, sayfa: 1-10.
- Yakar, Fahri (2013). *Mizahın Gücü-Başlangıcından Günümüze kadar Türk ve Dünya Edebiyatında Mizah*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Yücebaş, Hilmi (1958). *Türk Mizahçıları Nüktedanlar ve Şairler*, İstanbul: Orhan Mete ve Ortağı Kol. Şti. Matbaası.
- Yücel, Yonca Güneş (2009). Aslında Don Quixote Kendisine Hiç Gül(dür)medi!, *Birikim Dergisi*, Sayı: 238, 106-112.

Dergiler

- Taş haftalık siyasi mizah dergisi*, 18 Ekim 1958, cilt:1, sayı 1.
- Taş haftalık siyasi mizah dergisi* (1958), cilt:1, sayı 1, sayfa: 10.
- Taş haftalık siyasi mizah dergisi* (1958), cilt:1, sayı 1, sayfa: 17.

- Taş haftalık siyasi mizah dergisi*, 25 Ekim 1958, cilt:1, sayı 2.
Taş haftalık siyasi mizah dergisi, 1 Kasım 1958, cilt:1, sayı 3.
Taş haftalık siyasi mizah dergisi, 8 Kasım 1958,cilt:1,sayı 4.
Taş haftalık siyasi mizah dergisi, 15 Kasım 1958, cilt:1,sayı 5.
Taş haftalık siyasi mizah dergisi, 22 Kasım 1958, cilt:1, sayı 6.
Taş haftalık siyasi mizah dergisi, 29 Kasım 1958, cilt:1, sayı 7.
Taş haftalık siyasi mizah dergisi, 4 Aralık 1958, cilt:1, sayı 8.
Taş haftalık siyasi mizah dergisi, 11 Aralık 1958, cilt:1,sayı 9.
Taş haftalık siyasi mizah dergisi, 18 Aralık 1958, cilt:1,sayı 10.
Taş haftalık siyasi mizah dergisi, 25 Aralık 1958, cilt:1, sayı 11.
Taş haftalık siyasi mizah dergisi (1 Ocak 1959), cilt:1, sayı 12.
Taş-Karikatür haftalık siyasi mizah dergisi (13 Ocak 1959), cilt: 1, sayı 14.